

УДК 338.482

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/153-10>**Кобченко А. А.**

старший викладач,

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5095-6815>**Kobchenko Andrii**

Oles Honchar Dnipro National University

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу сучасного стану, проблемам та подальшому розвитку туристичної галузі України. Проведено ретроспективний аналіз динаміки міжнародних туристичних прибуттів та грошових надходжень за регіонами світу, можливостями та наявними проблемами розвитку підприємств туристичної галузі України, а також досліджено основні чинники, що вплинули на формування проблем. Зокрема, проведено аналіз динаміки показників іноземних та туристичних потоків за 2010–2018 роки. Проаналізовано дані Державної служби статистики та Всесвітньої організації туризму щодо кількості туристів, значення туристів у європейському регіоні. Виявлено пріоритетні напрями розвитку туристичної галузі, які впливають на підвищення якості життя в Україні, формування нових робочих місць, покращення іміджу України на міжнародній арені.

Ключові слова: туризм, туристична галузь, туристичні потоки, економіка, проблеми та перспективи розвитку туристичної галузі.

CURRENT STATE OF DEVELOPMENT OF UKRAINE'S TOURIST ENTERPRISES

The article is devoted to the analysis of the current state, problems and further development of the tourism industry of Ukraine. A retrospective analysis of the dynamics of international tourist arrivals and cash inflows by regions of the world is conducted. Problems and prospects of development of tourist industry in Ukraine and the main factors that influenced the formation of problems were investigated. In particular, the dynamics of indicators of foreign and tourist flows for 2010–2018 was analyzed. The data of the State Statistics Service and the World Tourism Organization, the number of tourists (foreign and domestic tourists) and the importance of tourists in the European region are analyzed. It is revealed that the priority directions of development of the tourism industry, which influences the changing the quality of life in Ukraine for the better; the creation of new jobs, the improvement of the image of Ukraine in the international arena. Improving and improving the development of tourism enterprises in the regions in the current trends of the world economy provides motivation for related industries such as trade, food industry, construction, transport, agriculture, small and medium-sized enterprises and creates preconditions for sustainable socio-economic development of the country. The direct contribution of tourism to world GDP depends on the spending of residents and non-residents of all countries on tourism entertainment and business trips, as well as the government's "individual" expenditures to support tourism-related sectors, such as cultural (museums, galleries) or entertainment (national parks). Indirect contribution to GDP and job creation is estimated by the size of investment inflows into tourism and travel. The main problems of low economic efficiency of the tourism industry in Ukraine are caused by seasonal nature of the work of the vast majority of enterprises in the tourism industry, poor competitiveness of certain services due to the limited quality of services, low quality assortment inflexible pricing, depreciation of fixed assets. The efficiency and effective functioning of the tourism industry in Ukraine depends on the quality work of all participants in the tourism industry and enterprises of related industries.

Keywords: tourism, tourist industry, tourist flows, economy, problems and prospects of tourism industry development.

JEL classification: L83, Z42

Постановка проблеми. Світові процеси глобалізації, що відбуваються, впливають на розвиток туристичної галузі та інших галузей України. Розвиток туристичної галузі є важливою складовою частиною економіки регіонів України, тому вдосконалення та покращення розвитку туристичної галузі в регіонах у сучасних тенденціях світової економіки дає мотивацію супутнім галузям, таким як торгівля, харчова промисловість, будівництво, транспорт, сільське господарство, підприємства малого та середнього бізнесу, а також формує концепції успішного розвитку країни. Розвиток туристичної галузі України дає змогу вирішувати проблему зайнятості та зростання доходів населення. Туризм є важливим джерелом валютних надходжень, позитивно впливає на розвиток торгівлі, є прискорювачом соціальних змін у суспільстві, стимулює розвиток

та модернізацію транспортно-комунікаційної інфраструктури, а також відіграє важливу роль у подоланні негативних наслідків в економіці країн.

Основні проблеми низької економічної ефективності функціонування туристичної галузі України викликані сезонним характером роботи більшості підприємств туристичної галузі, відсутністю конкурентоспроможності певних послуг внаслідок обмеженого асортименту, низької якості товарів та послуг, негнучкого ціноутворення, а також зношеністю основних фондів. Результативність та ефективне функціонування туристичної галузі України залежать від якісної роботи всіх учасників туристичної галузі та підприємств супутніх галузей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам та тенденціям розвитку й функціонування туристич-

ної галузі Україні було приділено увагу в роботах вітчизняних учених, таких як О.О. Бейдик [1], В.Ф. Кицяк [2], В.К. Бабарицька, О.Ю. Малиновська [3], М.В. Борушак [4], Т.І. Ткаченко [5], В.К. Федорченко, В.С. Пазенок, О.А. Кручек, Т.А. Дьорова, О.О. Любіцева [6], Г.І. Михайліченко [7], Т.В. Гринько [8; 9], В.Г. Герасименко [10], Є.А. Фалько [11], В.М. Пестушко [12]. Згадані науковці та практики здійснили вагомий внесок у теоретичні основи розвитку туристичної діяльності, виявлення чинників впливу на розвиток туристичної галузі, механізмів функціонування, вивчення ресурсного потенціалу в туристичній галузі України, стратегій розвитку туризму в регіонах тощо. Провівши аналіз публікацій з вищезазначених питань, можемо зробити висновок про існування як позитивних зрушень та тенденцій у розвитку туристичної галузі, так і проблемних питань у туристичній діяльності підприємств України. Туристична галузь України потребує постійної уваги та вивчення, а також виокремлення сучасних світових тенденцій у розвитку для підвищення ефективності її функціонування.

Мета статті полягає в дослідженні сучасного стану розвитку та функціонування туристичної галузі України.

Виклад основного матеріалу. Розвиток світового туристського ринку із середини ХХ ст. характеризується вираженою позитивною динамікою. За винятком окремих періодів незначного скорочення попиту у 2009 році через світову кризу, загалом за останні 60 років відбувалося поступове збільшення числа міжнародних туристських прибуттів і надходжень від них.

Так, у 1970 році у світі було зафіксовано 165,8 млн. міжнародних прибуттів подорожуючих осіб, у 1980 році – 278,1 млн., у 2010 році – 939,9, а у 2018 році – 1,4 млрд. (табл. 1). Значення цього показника зросло за 1970–2018 роки у 8,4 разів. Крім того, відзначалася розгалуження основних напрямків міжнародних туристичних поїздок.

Табл. 1 демонструє, що протягом останніх 50 років відбувалось поступове збільшення міжнародних турист-

ських прибуттів і надходжень від міжнародного туризму, а також змінювалась регіональна структура туристичного ринку світу. Разом з традиційними напрямками в Європі та Північній Америці інтенсивний розвиток нових країн, що розвиваються, привів до втрати позицій на світовому ринку в'їзного туризму «класичних» напрямків. Так, частка Європейського туристичного ринку у загальному обсязі міжнародних туристських прибуттів скоротилась на 20% у 1970–2018 роки, водночас на 21,9% збільшилась частка такого регіону, як Азія та Океанія.

Прямий внесок туризму у світовий ВВП залежить від витрат резидентів та нерезидентів усіх країн на туристичні розважальні та бізнес-поїздки, а також «індивідуальних» витрат уряду на підтримку секторів, пов'язаних з туризмом, наприклад культурного (музеї, галереї) або розважального (національні парки).

Непрямий внесок у ВВП та створення робочих місць оцінюється розміром інвестиційних вливань у сферу туризму та подорожей.

Міжнародні туристичні прибуття станом на 2019 рік збільшились більш ніж у 3 рази, досягнувши показника в 1,4 млрд. у 2018 році, а грошові надходження від міжнародного туризму зросли в 5,4 рази, а саме до рівня 1 451 млрд. дол. У 1990–2018 роки найбільш динамічного розвитку досяг ринок міжнародного в'їзного туризму в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

Таким чином, розширення світового туризму за рахунок виникнення нових туристських регіонів привело до посилення конкуренції. У нових умовах з'явилась необхідність спільного розроблення загальних «умов гри» у світовій туристичній галузі за рахунок спеціалізованих туристських міжнародних організацій, національних та міждержавних об'єднань туризму.

Враховуючи те, що Україна належить до Європейського регіону, вважаємо доцільним розгляд туристичних потоків та динаміки надходжень від туристичної діяльності (табл. 2) з використанням даних Всесвітньої туристичної організації UNWTO.

Таблиця 1

Регіональна структура туристичного ринку 1970–2018 років

Рік	Міжнародні туристичні прибуття											
	Світ		Європа		Азія та Океанія		Північна та Південна Америка		Близький Схід		Африка	
	кількість, млн. од.	частка у світі, %	кількість, млн. од.	частка у світі, %	кількість, млн. од.	частка у світі, %	кількість, млн. од.	частка у світі, %	кількість, млн. од.	частка у світі, %	кількість, млн. од.	частка у світі, %
1970	165,8	100	113,0	68,2	6,2	3,7	42,3	25,5	1,9	1,1	2,4	1,4
1980	278,1	100	178,5	64,2	23,0	8,3	62,3	22,4	7,1	2,6	7,2	2,6
1990	438	100	254,6	60,4	58,7	12,8	99,4	21,1	8,2	2,2	9,8	3,5
2000	680,0	100	396,4	57,6	113,8	16,4	130,6	18,6	12,8	1,8	14,9	2,1
2010	952	100	490,8	50,7	205,3	21,7	155,4	15,9	33,5	3,5	28,3	2,9
2018	1401	100	672,3	48,0	358,7	25,6	235,0	16,8	40,6	2,9	45,5	3,2
<i>Надходження від міжнародного туризму, млрд. дол. США</i>												
1970	17,9	100	11,0	61,5	1,2	6,7	4,8	26,8	0,4	2,2	0,5	2,8
1980	104,4	100	61,6	59,0	11,2	10,7	24,7	23,7	3,5	3,4	3,4	3,3
1990	270,2	100	142,9	52,9	46,5	17,2	69,3	25,6	5,1	1,9	6,4	2,4
2000	481,6	100	232,5	48,3	90,2	18,7	130,8	27,2	17,6	3,7	10,5	2,2
2010	975,0	100	422,8	43,3	254,4	26,05	215,5	22,05	30,4	3,1	52,8	5,4
2018	1451	100	570,5	39,3	435,5	29,3	333,6	22,9	38,4	2,6	73,0	5,0

Джерело: побудовано на основі даних джерела [13]

Таблиця 2

Структура Європейського туристичного ринку за 1970–2018 роки

Рік	Міжнародні туристичні прибуття											
	Європа		Північна Європа		Західна Європа		Центральна та Східна Європа		Україна		Південна Європа	
	кількість, млн. од.	частка, %	кількість, млн. од.	частка, %	кількість, млн. од.	частка, %	кількість, млн. од.	частка, %	кількість, млн. од.	частка, %	кількість, млн. од.	частка, %
2010	486,3	100	56,9	11,7	154,3	31,6	98,13	20,22	21,2	4,3	176,8	36,2
2011	516,0	100	64,48	12,4	161,4	31,2	103,1	19,9	21,41	4,1	186,9	36,04
2012	534,3	100	65,08	12,1	167,1	31,2	111,6	20,9	23,01	4,3	190,4	35,8
2013	563,4	100	68,86	12,3	174,2	30,9	118,9	20,9	24,67	4,1	201,3	35,7
2014	576,1	100	70,79	14,9	175,3	33,6	115,1	20,8	12,71	2,2	214,8	36,9
2015	603,6	100	75,41	15,3	181,4	32,5	121,3	20,8	12,42	2,0	225,4	37,1
2016	616,2	100	80,2	13,0	181,4	29,4	126,0	20,5	13,33	2,2	228,4	37,1
2017	673,2	100	78,4	11,6	192,7	28,7	134,6	19,9	14,42	2,1	267,4	39,7
2018	709,9	100	78,8	11,1	200,4	28,2	141,3	19,9	14,2	2,0	289,3	40,8
<i>Надходження від туристичної діяльності, млрд. дол. США</i>												
2010	422,8	100	60,6	14,3	152,3	36,08	48,3	11,44	3,788	0,8	161,5	38,1
2011	464,7	100	66,32	14,2	162,8	35,08	56,02	12,0	4,294	0,9	179,5	38,6
2012	454,0	100	67,63	15,8	157,9	34,3	56,29	12,4	4,842	1,1	172,1	37,4
2013	489,2	100	74,2	14,3	167,8	36,8	59,92	16,7	5,083	1,4	187,2	38,2
2014	513,7	100	81,47	12,3	174,2	30	58,8	11,3	1,612	2,2	199,2	36,9
2015	449,6	100	77,3	12,5	145,7	29,6	50,4	11,3	1,082	2,0	176,1	37,1
2016	447,3	100	74,6	15,9	145,7	32,5	52,6	11,8	1,078	0,2	174,7	39,1
2017	519,4	100	88,5	17,5	170,9	32,8	60,6	11,5	1,261	0,2	199,2	38,4
2018	570,4	100	93,8	17,8	187,4	32,9	68,6	12,0	1,145	0,3	220,4	38,6

Джерело: [13]

З рис. 1 видно, що з 2014 року кількість прибуттів знизилась, і у 2018 році вона в 1,5 рази менше, ніж у 2010 році, а надходження від туристичної діяльності скоротились у 3 рази у 2018 році порівняно з 2010 роком.

Сучасний світовий туристичний ринок – це тісна взаємодія національних ринків. У процесі свого розвитку окремих локальних ринків вирішує масштабні

завдання, що переростають у площину інтеграції зі світовою системою.

Дослідивши динаміку туристичних потоків у світі, проаналізуємо показники в Україні за даними Державної служби статистики України (рис. 2).

За 2014 по 2018 роки динаміка туристичних потоків наведена без урахування тимчасово окупованих територій України.

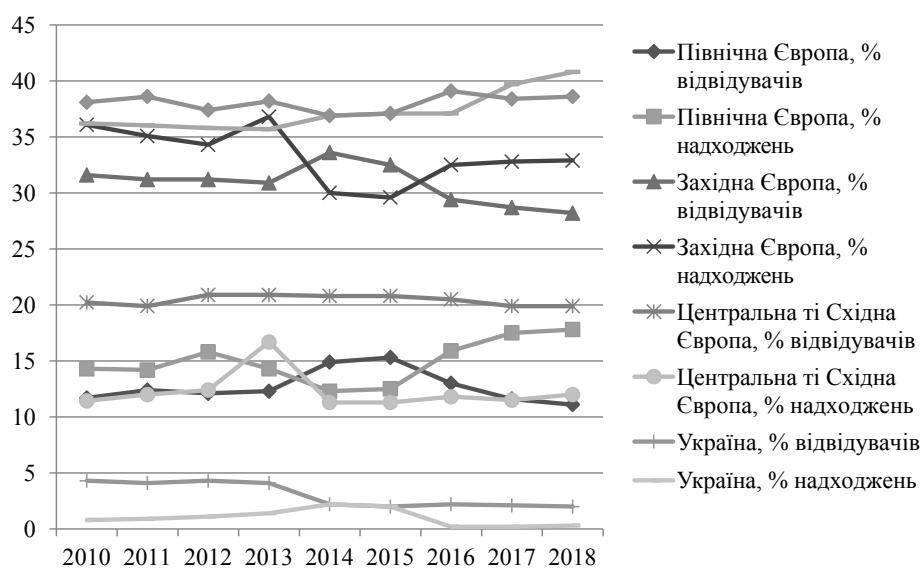

Рис. 1. Структура Європейського туристичного ринку за 2010–2018 роки

Джерело: [14]

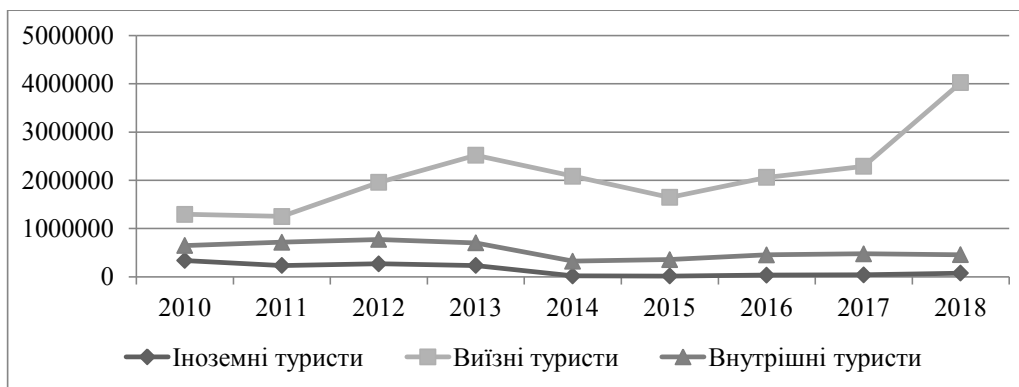

Рис. 2. Динаміка туристичних потоків України за 2010–2018 роки, осіб

Джерело: [14]

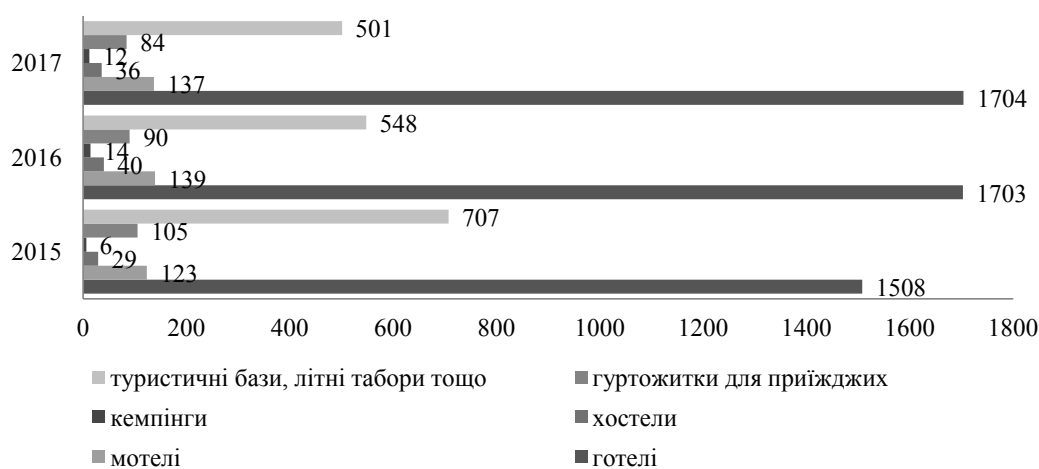

Рис. 3. Структура колективних засобів розміщення України, од.

Джерело: [14]

Проблеми розвитку української туристичної галузі посилилися з другої половини 2014 року, зменшилась кількість іноземних громадян, що відвідали Україну, скоротився потік виїзних туристів, серед причин якого слід назвати нестабільність політичної ситуації та проведення АТО на сході України; нерозвинену інфраструктуру, знос наявної матеріальної бази, малу кількість засобів розміщення туристського класу із сучасним рівнем комфорту; недостатні інвестиції в оновлення колективних засобів розміщення; недостатню рекламу туристських можливостей України за кордоном, формування позитивного іміджу нашої країни за кордоном; відсутність послідовної політики з боку уряду щодо розвитку туристичної галузі; невисоку якість обслуговування в усіх секторах туристичної індустрії.

Також необхідно зазначити, що протягом 2015–2017 років кількість колективних засобів розміщення в Україні залишається досить стабільною за кількістю без різких перепадів, проте збільшилась частка готелів, водночас зменшилась кількість тимчасових засобів розміщення (рис. 2).

Розвиток внутрішнього туризму в Україні обмежується низькою інформаційною пропагандою щодо відпочинку та подорожей Україною. Інформаційна політика в державі не дає повного уявлення про розвиток видів туризму всередині країни, мало висвітлю-

ються можливості та переваги туристичних об'єктів. Як через ЗМІ, так і через інтернет-мережу необхідно надавати інформацію про умови, акції та події в туристичній галузі, які здатні вплинути на відвідуваність туристичних атракцій.

У країнах Європи існують програми розвитку внутрішнього туризму, яким приділяється особлива увага. Внутрішній туризм сприяє стійкому положенню власної економіки завдяки перерозподілу національного доходу, а також впливає на розвиток інших видів діяльності, що сприяють розвитку економіки загалом. Організація привабливого внутрішнього продукту, що відрізняється різноманіттям основних і додаткових послуг, має стати основним завданням розвитку туристичної галузі в Україні.

Висновки. Вирішення перерахованих проблем неможливо без належної уваги державних органів влади. Необхідно забезпечити дієві умови для роботи підприємств туристичної галузі шляхом удосконалення законодавчої бази; сприяти розвитку малого й середнього підприємництва в туристичній галузі; залучити іноземні інвестиції; формувати інфраструктуру туризму для забезпечення конкурентоспроможності України на світовому ринку туристичних послуг; забезпечити розроблення й використання сучасних методів і стандартів обслуговування; відроджувати соціальний

туризм. До цих завдань належить вирішення питань збереження історико-культурної спадщини та природного середовища. Крім того, необхідне активне проведення рекламно-інформаційної діяльності, зосередженої на просуванні та формуванні сприятливого образу

України як туристичного регіону Європи. Подальший розвиток туристичної галузі України потребує застосування інноваційних інструментів в управлінні як на рівні підприємств галузі, що прагнуть розвитку, так і на державному рівні управління.

Список використаних джерел:

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування : монографія. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. 395 с.
2. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні : навчальний посібник. Чернівці : Книги – XXI, 2003. 300 с.
3. Бабарицька В.К., Малиновська О.Ю. Менеджмент туризму. Туроперейтинг. Понятійно-теоретичні основи : навчальний посібник. Київ : Альтер-прес, 2004. 288 с.
4. Борушак М.В. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів : монографія. Львів : ІРД НАН України, 2006. 288 с.
5. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія. Київ : Київський національний торговельно-економічний університет, 2006. 537 с.
6. Туризмологія: концептуальні засади теорії туризму : монографія / В.К. Федорченко, В.С. Пазенок, О.А. Кручек, Т.А. Дьорова, О.О. Любіцева та ін. Київ : ВЦ «Академія», 2013. 368 с.
7. Михайліченко Г.І. Інноваційний розвиток туризму : монографія. Київ : Київський національний торговельно-економічний університет, 2012. 608 с.
8. Гринько Т.В. Напрямки підвищення конкурентоспроможності підприємств галузі міжнародного туризму в Україні. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка»*. 2012. Вип. 6(4). № 10/1. С. 12–16.
9. Гринько Т.В. Удосконалення управління підприємствами туристичної сфери. *Економіка, фінанси, право*. 2013. № 5. С. 13–15.
10. Ринки туристичних послуг: стан і тенденції розвитку : монографія / за заг. ред. В.Г. Герасименка. Одеса : Астропринт, 2013. 335 с.
11. Фалько Є.А. Розвиток інформатизації міжнародного туристичного бізнесу в умовах глобалізації : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.02. Дніпро, 2014. 296 с.
12. Пестушко В.М. Український туризм у контексті глобалізації: сучасний стан і перспективи. *Географія та основи економіки*. 2015. № 7. С. 257–265.
13. UNWTO World Tourism Barometr. URL: <http://mkt.unwto.org/barometer> (дата звернення: 10.01.2020).
14. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 10.01.2020).

References:

1. Bejdyk O. O. (2001) *Rekreacijno-tury'sts'ki resursy' Ukrayiny': Metodologiya ta metody'ka analizu, terminologiya, rajonuvannya* [Recreational and tourism resources of Ukraine: Methodology and methodology of analysis, terminology, zoning]. Ky'yiv: Vy'davny'cho-poligrafichny'j centr "Ky'yivs'ky'j universy'tet". (in Ukrainian)
2. Kifyak V. F. (2003) *Orhanizatsiia turystychnoi diial'nosti v Ukraini* [Organization of tourism activity in Ukraine]. Chernivtsi: Books XXI. (in Ukrainian)
3. Babarycz'ka V. K., Maly'novs'ka O. Yu. (2004) *Menedzhment tury'zmu. Turoperejty'ng. Ponyatijno-teorety'chni osnovy'* [Tourism management. Touring. Conceptual and theoretical foundations]. Ky'yiv: Al'ter-pres. (in Ukrainian)
4. Borushhak M. V. (2006) *Problemy'formuvannya strategiyi rozvy'tku tury'sty'chny'x Regioniv* [Problems of formation of tourist development strategy regions]. L'viv: IRDNAN Ukrayiny'. (in Ukrainian)
5. Tkachenko T. I. (2006) *Staly'j rozvy'tok tury'zmu: teoriya, metodologiya, realiyi biznesu* [Sustainable development of tourism: theory, methodology, realities business]. Ky'yiv: Ky'yiv. nacz. torg.-ekon. un-t. (in Ukrainian)
6. Fedorchenko V. K., Pazenok V. S., Kruchek O. A., D'orova T. A., Lyubiceva O. O. ta in. (2013) *Tury'zmologiya: konceptual'ni zasady'teoriyi tury'zmu* [Tourism: conceptual foundations of tourism theory]. Ky'yiv: VCz «Akademiya». (in Ukrainian)
7. My'hajlichenko G. I. (2012) *Innovacijny'j rozvy'tok tury'zmu* [Innovative tourism development]. Ky'yiv: Ky'yiv. nacz. torg.-ekon. un-t. (in Ukrainian)
8. Hryn'ko T. V. (2012) *Napryamky pidvyshchennya konkurentospromozhnosti pidpryemstv haluzi mizhnarodnoho turyzmu v Ukrayini* [Directions of increasing the competitiveness of international tourism enterprises in Ukraine]. *Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu. Seriya "Ekonomika"*. Vol. 6(4). № 10/1. P. 12–16.
9. Hryn'ko T. V. (2013) *Udoskonalennya upravlinnya pidpryemstvamy turystychnoi sfery* [Improving the management of tourism enterprises]. *Ekonomika, finansy, pravo*, № 5, pp. 13–15.
10. Gerasy'menko V. G. (2013) *Ry'nky' tury'sty'chny'x poslug: stan i tendencyi rozvy'tku* [Tourist services markets: status and trends]. Odessa: Astropry'nt. (in Ukrainian)
11. Falko E. A. (2014) *Rozvytok informatyzatsii mizhnarodnogo turystychnogo biznesu v umovach globalizatsii* [Development of informatization of international tourism business in the conditions of globalization] (PhD thesis). Dnipro: *Oles Honchar Dnipro National University*.
12. Pestushko V. M. (2015) *Ukrainian tourism in the context of globalization: current state and prospects. Geography and basics of economics*, vol. 7, pp. 257–265.
13. The official site of United Nations World Tourism Organization Barometr (2018) "World Tourism Organization Barometr". Available at: <http://mkt.unwto.org/barometer> (accessed: 10 January 2020).
14. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2018) Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed: 10 January 2020).